

MARTÍ-BADIA, Adrià (2020).

La consciència lingüística dels valencians (1854-1906).

València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana;

Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 316 p.

Algunes llengües necessiten un tipus d'estudis que segurament d'altres ni els tenen ni els reclamen. Em referesc més concretament a disposar d'investigacions que contenen perspectives múltiples i variades sobre l'anàlisi de la identitat, recerca que podem encabir tant en la història de la llengua com en la sociolingüística. Possiblement aquest és un altre símptoma que diferencia les llengües majoritzades de les minoritzades. Siga com fora, la nostra llengua pot presumir de tenir un nombre significatiu de treballs filològics que tenen una qualitat científica destacada, no sols pel nombre d'estudis, sinó també pels fonaments teòrics i la varietat metodològica utilitzada, investigacions que proporcionen una reputació a la lingüística catalana.

Dins d'aquesta nòmina bibliogràfica hem d'incloure a partir d'ara el llibre d'Adrià Martí-Badia, un jove investigador valencià, de la mateixa població que la del nostre gran poeta Andrés Estellés, que fa poc temps, el febrer de 2019, va llegir la tesi de doctorat a la Universitat de València, on exerceix com a professor al Departament de Filologia Catalana. Fruit d'aquella investigació tenim ara a mans el llibre *La consciència lingüística dels valencians (1854-1906)*, una versió revisada d'una part de la tesi, publicat en la col·lecció «Sanchis Guarner» que edita l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana. Aquesta obra s'inscriu dins de la línia d'investigació que inicià el seu director de tesi, A. Ferrando, autor d'aquella innovadora obra, *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians*, publicada el 1980 en aquesta mateixa col·lecció, on Ferrando afrontava amb rigor i ciència la delicada qüestió de la identitat i del nom de la llengua dels valencians.

Aquesta investigació se circumscriu a una època determinada, el període que va des del 1854 —any de la publicació d'un article d'A. Bofarull, on defén des de plantejaments científics que la llengua que compartim catalans, valencians i mallorquins ha de rebre el nom *catalana*— fins al 1906 —any de la celebració del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, reunió que va deixar més o menys patent que aquesta era una llengua independent, una llengua romànica que se situava al mateix nivell que les altres que derivaven del llatí i que, a més a més, el nom que li corresponia era *catalana*. Per tant, són dues fites filològiques les que delimiten l'interval estudiat.

Exactament aquest factor onomàstic és el que servirà a l'autor per a mesurar el grau de consciència lingüística d'una llista llarga de valencians; en concret, trenta-cinc personatges, amb estudis, oficis i procedència ben diferents, amb les declaracions dels quals Martí-Badia enllesteix un treball aprofundit i documentat. Així,

doncs, aquests testimonis sobre la denominació de la llengua recollits en mitjans ben diversos constituïran la part fonamental de la investigació. Deixem ara al marge els capítols que serveixen per a contextualitzar els fets històrics, culturals i lingüístics d'aquesta investigació, i també l'anàlisi dels mitjans de publicacions els testimonis dels quals representen la línia editorial o són anònims.

Martí-Badia classifica aquests trenta-cinc escriptors i erudits en tres grups: els unitaristes, els particularistes i els secessionistes; distribució que coincideix, si fa no fa, amb la plantejada per Josep A. Mas al seu llibre *El morfema ideològic* (2008). Aquest autor estudia els quatre models de llengua proposats per a determinar el subestàndard o el paraestàndard valencià; en concret, ens referim als secessionistes, particularistes, convergents i unitaristes. Mas defineix molt encertadament aquest contínuum dels quatre grups a partir de tres variables lingüístiques —seguir la normativa oficial, fer un major o menor ús de la llengua i defensar un model més endodialectal o exodialectal— i dues variables més, aquestes de caràcter social —d'acord amb la identitat més espanyola o més catalana i segons la ideologia política de dretes o d'esquerres dels usuaris. Amb tot, la diferència principal entre les quatre opcions és que els secessionistes se situen fora de la normativa, tot i que, en realitat, aquest fet no els afecta perquè la seua llengua d'ús és gairebé sempre el castellà. Els particularistes reivindiquen aquells trets dialectològics del valencià, però respectant la unitat de la llengua, encara que en algunes ocasions no tenen en compte la formalitat del registre. Els convergents es fixen en aquells elements compartits pels diferents territoris lingüístics, sobretot, els referits als dels àmbits formals. Els unitaristes serien partidaris d'emprar el mateix subestàndard que Catalunya.

Respecte a la proposta de Martí, cal indicar que aquest nou grup de convergents es pot fusionar en un de sol amb els unitaristes, ja que aquests quasi han desaparegut de l'escena actual. Dit d'una altra manera, des del punt de vista de la identitat lingüística, encara seguim, si fa no fa, igual que fa un segle. Afortunadament, però, la proporció d'aquests grups també es manté gairebé invariable. Pel que fa al grup dels unitaristes (els unitaristes i els convergents en Mas), està constituït per vint-i-set dels trenta-cinc informants i, clarament, és el majoritari; com a segon grup, tenim els particularistes, que en el treball en són sis, i, finalment, hi ha els secessionistes, amb només dos personatges —un grup ben esquifit, reflex també del que representen avui dia.

Ara bé, aquesta classificació no exclou altres perspectives d'estudi que, possiblement, podrien complementar i enriquir la investigació. En realitat, la identitat lingüística és un concepte tan polièdric que abraça un vast camp de modalitats analítiques. Així, a més del fet d'expressar explícitament o implícitament el nom de la llengua, podem tenir en compte altres variables. En aquest sentit, Martí-Badia ja ens avisa amb la citació de Fuster que el nom fa la cosa, però —com l'assagista afig— només en part. És la sàvia opinió de l'escriptor suecà, el qual ja va recórrer aquells viaranys onomàstics en el seu opuscle *Qüestió de noms* (1962).

L'autor és perfectament conscient que jugar amb el nom que s'assigna a la llengua és apostar per una valoració molt versàtil. Per això, no hem d'oblidar mai altres condicionants que ens ajuden a perfilar la classificació. Per exemple, hem de recordar

que personatges tan destacats de la romanística com Morel-Fatio, Diez, Körting, Gröber, etc., (Calaforra, 1998: 33) encara no tenien clares a finals del segle XIX les característiques de filiació ni tampoc les onomàstiques d'un bon grapat de llengües romàniques, amb postulats a vegades contradictoris, i que més tard la filologia hagué d'esmenar. En aquest grup de llengües es trobava també el català, una llengua que encara no tenia reconeguda la independència respecte de l'occità i que, a més, encara arrossegava l'inconvenient de ser anomenada *llemosina*. Per no fer referència a alguns altres despropòsits científics, com els formulats en aquesta mateixa centúria pels lingüistes Schleicher o Fuchs (Calaforra, 1998: 32), els quals consideraven el català un dialecte més de l'espanyol. Cal assenyalar que aquesta situació de confusió es va mantenir fins al 1925 amb la publicació de *Das Katalanische*, de Meyer-Lübke. Això no obstant, també hem d'indicar la posició d'altres romanistes com Shädel i els seus deixebles Krüger i Salow (Calaforra, 1998: 34), o, a casa nostra, la d'A. Bofarull i de Milà i Fontanals (p. 29-40), que reconeixien el català com una llengua romànica més i germana de les altres —com el francès, l'italià, el portugués, l'espanyol, etc. Per tot això, en aquest context de desconcert de la comunitat científica, som, fins i tot, indulgents amb aquells valencians que eren profans en la matèria lingüística però que s'atrevien a dir la seua influenciats, molt segurament, per altres condicionants.

Un altre aspecte que cal ressaltar en aquesta anàlisi és la qüestió terminològica de conceptes com *llengua*, *dialecte*, *idioma*, etc., tema estretament relacionat amb la filiació i l'origen de cada diasistema. En la lingüística actual, aquests termes ja tenen una definició regulada i fixada, si bé encara queden manuals que mantenen postulats del tot reprovable. Pel que fa a conceptes com *llengua*, Martí-Badia comenta els casos que provenen segurament del xovinisme francès, segons el qual denominaven *llengua* aquella establerta per l'Estat com a majoritzada enfront de les altres que calia qualificar com a simples dialectes o eren designades pejorativament com a *patois*. A partir d'aquí s'obria un ampli ventall de definicions d'aquests conceptes que actualment no serien acceptats per la filologia. Amb aquesta premissa, doncs, és difícil calibrar quan els informants valencians distingeixen *llengua* i *dialecte*, ja no sols respecte del llemosí, sinó també de l'occità o del mateix català.

Cal deixar ben clar, com ja remarca l'autor, que dels trenta-cinc escriptors seleccionats cap no es dedica explícitament a la lingüística, fet que podem corroborar amb declaracions fetes per escriptors com J. M. Bonilla, que, en intentar definir la constitució de la llengua, diu: «El llemosí se formá de la unió del francés y del español, que parlaven els que fuxqueren de España en temps del moros» (p. 241). Més aïna, són intel·lectuals amb estudis i formació ben diversa que, dins de les seues tasques d'investigació, van intervenir en aquesta problemàtica onomàstica i identitària probablement perquè en els àmbits culturals, sobretot del cap i casal, van posar aquest assumpte en voga. Aquesta circumstància dona peu perquè el polític i intel·lectual Josep Ruiz, que reconeixia la unitat de la llengua, es mantinguera ferm en la defensa del terme *llemosí* amb arguments tan poc consistents com: «aunque aceptamos la protesta que hace el sabio don Marcelino Menéndez y Pelayo en su *Historia de las ideas estéticas* [...] respecto a la impropiedad de llamar lemosina a la lengua catalana, nos

permitimos darle este nombre porque el uso lo ha sancionado en la región valenciana» (p. 211). A més, aquesta opinió és compartida també per altres informants com T. Llorente o J. Martínez, entre d'altres. Fins i tot, costa entendre com un personatge tan poc sospitós de secessionista o de particularista com C. Llopart es mostrara contrari a l'ús de la denominació *catalana*, fet que defensà de forma vehement en comprovar el títol de l'obra de Querol: «Lo que sí que no ham pogut comprendre, y debem dirho, es lo motiu perquè lo poeta [Querol], tan amant sempre de Valencia, ha tingut l'estrany capritjo de titolarne *Rimas catalanas* les tres úniques poesies llemosines qu'estampa, tan notables com tot lo exit de sa ploma, sent aixina qu'en llemosina llengua están escrites» (p. 192).

En tot aquest context, Martí-Badia ressalta que la majoria dels informants fa un ús calculador del nom de la llengua. Així, quan s'utilitza el registre oral al País Valencià, apareixerà el terme *llemosí*, nom que consideraven més neutre i que no marcava cap identitat; en canvi, quan col·laboraven en la premsa, s'inclinaven majoritàriament per denominar-la *valencià*, i, quan per alguna circumstància, es traslladaven al Principat, aleshores el nom de la llengua era *català*.

Un altre paràmetre que no hauríem de descartar en aquesta anàlisi és el fet de verificar la coherència entre el testimoni de l'informant en relació amb l'ús de la llengua. Superant tots els inconvenients d'una extrapolació del context, el valencià actuava encara com una mena de koiné. Al marge de la denominació de la llengua, les declaracions dels escriptors eren en valencià i, en la majoria d'ocasions, en castellà, circumstància gens estranya atesa la situació de la llengua d'aleshores. Des d'aquesta consideració, ens podem preguntar: quin element és més determinant en la identitat lingüística, la denominació de la llengua o l'ús que se'n fa? Ho expose perquè aquesta disjuntiva sociolingüística encara no està resolta. En aquest sentit, hem de traure a col·locació l'exemple de Teodor Llorente, el patriarca de la Renaixença valenciana, autor de l'obra poètica en valencià més destacada des del segle XVI ençà i partidari d'anomenar *llemosí* la llengua a València estant, però *català* quan participava com a mantenidor en els Jocs Florals de Barcelona o en el Congrés de 1906. Llorente, malgrat que no dubtava de la unitat de la llengua, usava el castellà en el periòdic que fundà i dirigí o en col·laboracions seves, per exemple, en la revista *La Montaña de Montserrat*, fet que en aquell moment possiblement es podia justificar. El que ja costa més d'explicar és la seua actitud davant de la llengua. Només hem de recordar que el poeta valencià fou un dels protagonistes en l'inici del procés de la interrupció lingüística, ja que fou educat pels seus progenitors en castellà, llengua que ell va transmetre també als seus descendents (Montoya i Mas, 2011).

En definitiva, tot i que l'autor estructura el llibre amb els tres grups esmentats, hem comprovat que aquesta anàlisi feta des de la història de la llengua admet també altres perspectives. D'aquesta manera, el treball podia guanyar en tots els sentits, ja que obtenim una anàlisi lingüística aprofundida des de diferents enfocaments, un dels quals pot ser perfectament la sociolingüística.

Per acabar, cal afegir que, si ens endinsem en la situació sociolingüística d'aquells decennis, és inevitable fer una mena d'extrapolació d'aquells plantejaments a l'època

actual. Segurament coincidirem que, encara que perduren els tres grups, la situació d'ara no és en cap cas comparable. Les circumstàncies d'una època i una altra no tenen parangó. En la segona meitat del segle XIX, trobem un panorama desolat per la manca de lingüistes encarregats de produir una obra filològica mínima. En canvi, el context posterior —almenys, des de l'adveniment de la democràcia ençà— ha estat, des del punt de vista de la filologia, molt fecund. D'una banda, el percentatge de valencians que ha estudiat en aquesta llengua ha provocat que hui tinguem més assumits axiomes com el nom i la unitat del català, fet acceptat així mateix per la nostra institució normativitzadora, l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. De l'altra, tot açò és fruit també de l'obra de valencians com C. Salvador, E. Valor, M. Sanchis Guarnier, G. Colón, etc., prohoms que han afavorit l'aparició d'un volum d'investigadors i de producció lingüística d'una magnitud considerable, entre els quals hem d'incloure Adrià Martí-Badia, a qui desitgem un futur ple d'èxits filològics.

Antoni MAS I MIRALLES
Universitat d'Alacant

BIBLIOGRAFIA

- FERRANDO, Antoni (1980). *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians*. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.
- FUSTER I ORTELLS, Joan (1962). *Qüestió de noms*. Barcelona: Aportació Catalana.
- MAS, Josep. À. (2008). *El morfema ideològic: Una anàlisi crítica dels models de llengua valencians*. Benicarló: Onada.
- MEYER-LÜBKE, Wilhelm (1998). *Das Katalanische*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. [Introducció i traducció de Guillem Calaforra]
- MONTOYA, Brauli; MAS, Antoni (2011). *La transmissió familiar del valencià*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.